

UMMÆLI

Orðið

EYÐUN
JOENSEN
sálarfrøðingur

»... og orðið var orð og tók í menniskjum búgv...«. Soleiðis ljóðar annar okkara jólaboðskapur.

Orð, mál og annar boðskapur í mynd og ljóði eru sum samskiftisamboð í veruleikanum mentalur aðal-munur millum menniskju og (onnur) djór.

Við orðum, ljóði og myndum kunnu menniskju greiða frá og luta við onnur góðar og vondar royndir, vitan, upplivingar og kenslur, samskipta um farnar tíðir, nútíðina og ætla um framtíðir.

Millum ár og dag kann so mangt reka fyri sál og sinni, bert vit ómaka okkum at lata upp eygu, oyru og aðrar sansir.

Í seinastuni kunnu tvinni góð dømi vera tikin fram úr rúgvuni.

Holocaust:

Annað er útvarpssendirøðin Vitan, har Sólstein og Rólant í Skorini í fyra umfórum hava skift orð um Holocaust og aðrar skipaðar mannavondar illgerðir.

Sendirøðin var sera áhuga-verd og væl frágingin.

Rólant í Skorini er ikki hvør sum helst, men væl og víða belisin, greiður og væl skorin fyri tunguni. Hann kom víða og sera væl um, bæði søguliga og ikki minst sálarfrøðiliga um hetta, at vísa seg, ófatuliga fyrbrigdi, sum vísir seg at stinga seg upp víða hvar og til allar tíðir, tá, at vísa seg, annars mentað hampafólk kasta saman at fremja ófatiligar, væl skipaðar illgerðir og t.d. fremja mannatýning og beinleiðis fólkamorð, sum var tað

slíkum í sjálvum sær ein góð sök.

Ein afturvendandi spurningur er her, um fólk eru eisini grundleggjandi ónd, um summar mannaskaptar skipanir eru óndar ella bæði tvey.

”...og frí okkum frá tí ónda” lærði sjálvur meistarinn okkum at biðja morgum , kvöld og annars eftir tørvi, sum var tað ónda í okkum so stríggið at temja.

Hóast sendirøðin dúvaði einamest upp á orð, tó við onkrum vælvaldum stemningsljóðum afturvið, so fangaði sendingin ómetaliga væl og veldi til undran, umhugsni og egnar spurdómar.

So er, tá tá útvarp gjøgnum orðið er allar best, og tøkk fái tit báðir fyri tað.

Sár á sál:

Hitt dømi mitt um kveikjandi

upplivingar er leikurin ”Sár á sál” á Tjóðpalli Føroya, har leikrit, leikstjórnin, framførsla og pallsnið í álvarsleiki gingu upp í eina hægri eind millum orð, ljóð- og myndaupplivingar.

Sera sterkar og nemandi upplivingar, hóast leikurin fyri tað á ongan hátt var yvirspældur, men loyvdi áskoðarum at gera sínar egnu, persónligu hugmyndir.

Soleiðis eru leikir, tá teir eru bestir.

Gamaní eru valdu dømin kanska í so dýpur og álvarakend, men í annars javnt liðugtsnikkaðum og ”fast-food”-kendum miðlameldri sakar tað ikki onkuntíð at kunna sita ”sum undir lestri” og aftaná hava nógvar egnar spurdómar at gruna víðari um.

Frá leikinum »Sár á sál«

Framhald av síðu 18

KJAK

... Endar lívið, tá barnið fer í skúla?

best av hesum eina árinum í forskúlanum.

Lesing grundleggjandi førleiki

Jógvan vísir ferð eftir ferð á, at skúlin leggur sera stóran dent á lesing. Lesing er ein somikið grundleggjandi førleiki, at tey, sum ikki megna hann, tíverri vera tey, sum standa við sviðið soð. Sjálvandi hevur samfelagið tørv á handverkarum, men samfelagið er kanska tíverri innrættað soleiðis, at sjálvt tann dugnaligasti handverkarin hevur tørv á grundleggjandi lesiførleika. Vit fyrigykla okkum ein veruleika, sum als ikki er til, um vit halda, at handverkarin ikki hevur tørv á lesiførleika. Um vit skulu hugsa um heila barnið, so mugu vit eisini hugsa lesing ella fakligu førleikarnar sum part av barninum og fram-tíðarútlitinum hjá barninum. Gera vit ikki tað, so hugsa vit jú netupp ikki heila barnið.

Krativitetur og fakligur førleiki

Í hesum sambandi gleðir tað meg at hoyra, Jógvan vísa á kreativiteten ella manglandi kreativitetin innan skúlagátt. Jógvan vil vera við, at skipaða undirvísingin í skúlanum er við til at forða børnum í at menna teirra kreativu evni, og vísir á kanning hjá Robinson. Vit kunnu skjótt staðfesta, at kreativu evnini hjá børnum mangan ikki verða troytt í tann mun, tey flestu okkara hava livið júst somikið kreativt, at vit vita, at vit liva eitt ókreativt liv.

Kreativiteturin er sambært honum nakað grundleggjandi menniskjaligt, og tey flestu okkara hava livið júst somikið kreativt, at vit vita, at vit liva eitt ókreativt liv.

Joy Poul Guilford er annar sálarfrøðingur, sum hevur kannað intelligenshugtakið og funnið fram til, at tað ikki rúmar øllum kognitiva kapacitetinum hjá einum persóni. Tvs. at tá vit kanna, hvussu intelligentur ein persónur er, fáa vit ikki røttu myndina, tí intelligenshugtakið ikki sigur nakað um, hvussu kreativ vit eru. Tí gjørdi hann royndir at mála kreativitetin hjá menn-

I modsætning hertil står et eftergivende forhold til den ydre virkelighed...

Eftergivenhed giver individet en følelse af ligegyldighed og er dybest set forbundet med den tanke, at der ikke er noget, der betyder noget, og at livet egentlig ikke er værd at leve. ...at leve kreativt er en sund tilstand og at eftergivenhed er et sygt livsgrundlag.

Kreativiteturin er sambært honum nakað grundleggjandi menniskjaligt, og tey flestu okkara hava livið júst somikið kreativt, at vit vita, at vit liva eitt ókreativt liv.

Joy Poul Guilford er annar sálarfrøðingur, sum hevur kannað intelligenshugtakið og funnið fram til, at tað ikki rúmar øllum kognitiva kapacitetinum hjá einum persóni. Tvs. at tá vit kanna, hvussu intelligentur ein persónur er, fáa vit ikki røttu myndina, tí intelligenshugtakið ikki sigur nakað um, hvussu kreativ vit eru. Tí gjørdi hann royndir at mála kreativitetin hjá menn-

iskjum, men royndin mis-eydnaðist.

Seinni hava aðrir sálarfrøðingar bygt víðari á hansara gransking, og teir funnu m.a fram til, at heilin er tvíbýttur, og at ávísir partar av heilanum stýra ávísum funktiónum. Ella, at høgra og vinstra hálva arbeiða á ymiskan hátt. Meðan vinstra hálva umsitir málsliga samskiptið, umsitur høgra hálva myndir o.a. Kreativiteturin hoyrir heima á hesi síðuni. Meðan vinstra síða sær smálutir og viðger teir analytiskt, manglar henni onkran at samskipa upplýsingarnar- og her er tað, at høgra hálva kemur inn í myndina, tí hon er tann, ið arbeiðir við heildini og savnar smálutirnar í heildir.

Tá tú eitt nú lesur eina søgu, stendur vinstra hálva fyri avkodingini, meðan høgra hálva er tann, ið skipar innihaldið og meiningina. Skalt tú soleiðis arbeiða kreativt, er tað neyðugt at tú eisini mennir vinstru hálvu (m.a. við at geva børnum fakligar førleikar). Tað er ikki nóg mikið, at lata børn sita og tekna og tekna og tekna. Ella bara menna kreativu síðuna. Báðar hálvurnar arbeiða saman, og tí er neyðugt at menna tær báðar. Tí ber heldur ikki til at tosa um kreativitet uttan eisini at tosa um fakligar førleikar. Tí skalt tú mennast, og tað er líkasum tað, vit menniksju altíð hava gjørt, og er orsök til, at vit ikki eru farin til grundar enn, so noyðast vit bæði at hýsa krativiteturinum og tí fakliga. Tað fakliga er sostatt ikki ein forðing fyri kreativiteti, tvørtur ímóti er tað ein fortreyt fyri kreativiteti, eins og kreativitetur er ein fortreyt fyri framhaldandi menning. Tí menning er tað sama sum at førka okkum víðari, at flyta frá eini støðu í aðra. Tí mugu vit í heilum justera førleikar okkara. Vit mugu læra nýtt og tillaga hetta nýggja til tað, sum longu er. Tá børn fara í forskúla, skulu tey læra nýggj ting. Læra í sjálvum sær er grundarlagið, undir okkara framhalandi menning og her hugsu eg

ikki um karakterir men um tað góða lívið. Tí tað er ein sannroynd, at tey menniskju sum mennast, eisini eru tey, sum eru lukkuligast, sambært Winnicott ið vísir á at "eftergivenhed" ella ein støða, har tú letur standa til, als ikki fruktargóð fyri nakran.

Hvat vil eg so við hesum. Fyrst og fremst vísa á, at kreativitetur og fakligur førleiki eru samantvinnað, eins og kreativitetur og menning er neyðug fyri okkum øll. Harumframt vil eg avliva mytuna um, at lívið endar, tá barnið fer í skúla. Tí í grundini er tað kanska her, tað eigur at byrja. Skúlin í dag er sjáldan skipaður soleiðis, sum hann var, tá vit vóru ung, og tí er neyðugt at broyta hugsan honum viðvíkjandi. Hinvegin ivist eg onga løtu í, at skipanin í skúlanum kann gerast enn betri ikki minst, um vit fáa lærarar og námsfrøðingar at samstarva og læra hvør frá øðrum innan skúlagátt, tí tað er givið, at báðir bólkar hava nógv at geva hvør øðrum.